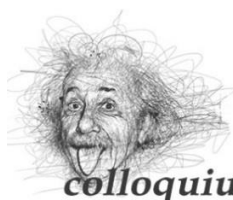

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

**Architecture
Jurisprudence
Medical sciences
Computer science
Biological sciences
Historical sciences
Economic sciences
Philological sciences
Agricultural sciences
Pedagogical sciences
Physical and mathematical
sciences
№27(186) 2023**

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №27 (186), 2023

Część 1

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE aademician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agrotechnologii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorski w Bydgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny Ukrainy „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarova** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor -profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Taszkent

Google Scholar   SlideShare

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa
Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org
<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

ARCHITECTURE

Ковачевич Н., Гизлер Н.Н.

АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ МОДУЛЬНОЙ АРХИТЕКТУРЫ. МИРОВОЙ И РОССИЙСКИЙ ОПЫТ 4

Kovacevic N., Gizler N.N.

CURRENT DIRECTIONS IN THE DEVELOPMENT OF MODULAR ARCHITECTURE. WORLD AND RUSSIAN EXPERIENCE 4

BIOLOGICAL SCIENCES

Денисенко О. С.

ГИДРОЛОГИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ВОДОТОКОВ В МЕСТАХ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ПОДВОДНЫХ ПЕРЕХОДАХ МАГИСТРАЛЬНОГО НЕФТЕПРОВОДА ЗАПАДНОГО РЕГИОНА АО «КТК-Р», НЕОБХОДИМЫЕ ДЛЯ РАСЧЕТА ВРЕДА ВОДНЫМ БИОЛОГИЧЕСКИМ РЕСУРСАМ 11

Denisenko O. S.

HYDROLOGICAL INDICATORS OF WATERCOURSES IN PLACES OF ECONOMIC ACTIVITY AT UNDERWATER CROSSINGS OF THE TRUNK OIL PIPELINE OF THE WESTERN REGION OF JSC "CPC-R", NECESSARY FOR CALCULATING THE HARM TO AQUATIC BIOLOGICAL RESOURCES 11

HISTORICAL SCIENCES

Rustamova T.

ARMENIAN-AZERBAIJANI CONFLICT AND AZERBAIJANIS' FORCED DISPLACEMENT 18

Хрящевська Л.М.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЯГНЕННЯ СВІТОВОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ 21

Hryashchevskaya L. M.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ACHIEVEMENTS OF GLOBAL HUMANITARIAN THOUGHT IN THE UKRAINIAN SCIENTIFIC DISCOURSE 21

COMPUTER SCIENCE

Guliyev A.M., Hamzayev Ch.M.

IN BUILDING A NEW MODEL OF TRAINING APPLICATION METHOD OF COMPUTER TECHNOLOGY 27

MEDICAL SCIENCES

Вохидов О.Ф.

К ВОПРОСУ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕРДЕЧНО-СОСУДИСТОЙ СИСТЕМЫ 31

Vohidov O.F.

ON THE ACTIVITY OF THE CARDIOVASCULAR SYSTEM 31

Вохидов О.Ф.

ВРОЖДЕННЫЕ ПОРОКИ СЕРДЦА КАК ПРИЧИННЫЙ ФАКТОР В РАЗВИТИИ ЛЕГОЧНОЙ ГИПЕРТЕНЗИИ У ДЕТЕЙ 35

Vohidov O.F.

CONGENITAL HEART DEFECTS AS A CAUSAL FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF PULMONARY HYPERTENSION IN CHILDREN 35

Tarnavska S.I., Shakhova O.O., Zapotochna V.O., Ovchinnikova T.S., Klym L.O., Dushkevych O.I.

DIFFERENTIAL DIAGNOSIS OF RECURRENT COUGH IN CHILDREN 39

Мидхатова Г.З., Научный руководитель: Каратаева Л.А.

К ВОПРОСУ О НАРУШЕНИЯХ ВСЕГО ГОРМОНАЛЬНОГО ФОНА ЖЕНСКОЙ ПОЛОВОЙ СИСТЕМЫ 41

Midkhatova G.Z., Scientific supervisor: Karataeva L.A.

ON THE QUESTION OF VIOLATIONS OF THE WHOLE HORMONAL BACKGROUND OF THE FEMALE GENITAL SYSTEM 41

Tomashuk A.S.

SOME INFORMATION ABOUT A STRUCTURE OF PARTS OF THE CENTRAL NERVOUS SYSTEM 44

PEDAGOGICAL SCIENCES

Лушпай Т. І.

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ТА НОРМАТИВНО-ЗАКОНОДАВЧЕ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ ОСНОВ ПАТРІОТИЗМУ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ (1991-2000 рр.)..... 73

Lushpai T. I.

CONCEPTUAL, REGULATORY AND LEGISLATIVE FORMATION OF THE CONTENT OF EDUCATING THE FUNDAMENTALS OF PATRIOTISM IN OLDER PRESCHOOL STUDENTS (1991-2000)..... 73

Тонне О.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНИХ РЕСУРСІВ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ 75

Tonne O.

USE OF ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES IN INCLUSIVE EDUCATION..... 75

AGRICULTURAL SCIENCES

Voitsekhivskiy V., Poshkrebnov V., Ostrovska M., Nesterova N.,

Muliarchuk O., Symonenko N., Chukhleb L., Rudenko O., Yarosh Y.

ASSESSMENT OF HARVEST QUALITY AND TASTE PROPERTIES OF LATE POTATO TUBERS AFTER STORAGE 78

Svystunova I., Prorochenko S., Krysko L., Poltoretskyi S., Shuvar A., Senyk I.

INFLUENCE OF TECHNOLOGICAL GROWING FACTORS ON FEED VALUE AND ENERGY INTENSITY OF GRASS OF ALFALFA - CEREAL GRASS MIXTURES 81

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

Цуканова А.О.

СОЛИТОНЫ – НЕЛИНЕЙНЫЕ ВОЛНЫ, УПРАВЛЯЮЩИЕ ДНК И ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ РЕЧЬЮ..... 85

Tsukanova A.O.

SOLITONS – NONLINEAR WAVES THAT CONTROL DNA AND HUMAN SPEECH 85

Цуканова А.О.

ВАРИАЦИОННЫЙ МЕТОД ГРАДИЕНТНОГО СПУСКА РЕШЕНИЯ СИСТЕМ ЛИНЕЙНЫХ АЛГЕБРАИЧЕСКИХ УРАВНЕНИЙ 89

Tsukanova A.O.

ONE VARIATIONAL GRADIENT DESCENT METHOD FOR SOLVING SYSTEMS OF LINEAR ALGEBRAIC EQUATIONS..... 89

PHILOLOGICAL SCIENCES

Гаджиева У.Ф., Зейналова С.З.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ 95

Hajiyeva U.F., Zeynalova S.Z.

CURRENT PROBLEMS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES 95

ECONOMIC SCIENCES

Кононенко Н.О., Чухліб А.В.

АНАЛІЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ 98

Kononenko N., Chukhlib A.

ANALYSIS IN THE LABOUR COSTS MANAGEMENT SYSTEM 98

JURISPRUDENCE

Таран В. І., Гуржій Т. М.

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ ТА ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 100

Taran V., Gurzhii T.

PROTECTION OF CONSTITUTIONAL RIGHTS AND FREEDOMS OF MAN AND CITIZEN IN JUDICIAL PRACTICE AND LAW ENFORCEMENT..... 100

Хрящевська Л.М.,*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2611-0817>**DOI: [10.24412/2520-6990-2023-27186-21-26](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-27186-21-26)***ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЯГНЕННЯ СВІТОВОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ДУМКИ В
УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ****Hryashchevskaya L. M.,***candidate of historical sciences, associate professor of department to history,
Mykolaiv national university to the name of V. O. Sukhomlynskyi
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2611-0817>***THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ACHIEVEMENTS OF GLOBAL HUMANITARIAN
THOUGHT IN THE UKRAINIAN SCIENTIFIC DISCOURSE****Анотація:**

З'ясовано тенденції розвитку гуманітарних знань в Україні; досліджено праці Михайла Грушевського у розвитку методологічної бази української етнології; розглянуто основні праці ученого з етнологічної проблематики; виявлено здобутки М. Грушевського, на основі яких розвивалася вітчизняна етнологія до початку 30-х років XX ст.

Summary:

Trends in the development of humanitarian knowledge in Ukraine were clarified; the works of Mykhaila Hrushevskoho in the development of the methodological base of Ukrainian ethnology were studied; the main works of the scientist on ethnological problems are considered; the achievements of M. Hrushevskoho were discovered, on the basis of which domestic ethnology developed until the beginning of the 30s of the XX century.

Ключові слова: *соціальна антропологія, гуманітарні знання, теоретико-методологічна база, українська етнологія, праця, концепція, розвиток, дослідження.*

Key words: *social anthropology, humanitarian knowledge, theoretical and methodological base, Ukrainian ethnology, work, concept, development, research.*

На початку XX ст. українська етнологія набула нового рівня розвитку. Відбулися глобальні явища, які створили передумови для суттєвої модернізації наукових підходів у соціогуманітарній сфері загалом й зокрема в етнології та соціальній антропології.

В Україні специфіка розвитку гуманітарних знань визначалася кількома характерними тенденціями: по-перше, Українська національна революція 1917-1921 рр. породила величезну хвилю зацікавлення історичним минулим та культурною спадщиною українського народу. Була заснована Всеукраїнська Академія наук і ціла низка навчальних та наукових закладів, відзначався бурхливий розквіт книговидавництва; по-друге, поразка проукраїнських сил призвела до того, що значна частина національної наукової еліти опинилася за кордоном, насамперед у європейських країнах. Там, попри соціально-побутові негаразди, перед дослідниками відкривалися величезні перспективи та можливості у сприйнятті найсучасніших здобутків європейської науки.

Етапним моментом у розвитку методологічної бази вітчизняної етнології стали праці Михайла Грушевського, який, урахувавши і збагачуючи досвід попередників, забезпечив реальну наукову основу для синтезу знань про Україну та українців. Творець Українського соціологічного інституту та

організатор багатьох етнографічних установ Всеукраїнської академії наук, М. Грушевський здійснив неоціненний внесок у наближення української етнології до найвищих світових стандартів.

Ім'я Михайла Грушевського для сучасної історичної науки ототожнюється з поняттям справжнього, великого вченого. Його монументальна українознавча діяльність залишається важливим етапом у становленні української історичної науки і культури.

Відомий сучасний українознавець Оксана Гомотюк називає М. Грушевського архітектором науки про українство [1, с. 26]. Вона зазначає, що М. Грушевський, сформувавшись на традиціях українського народу, сприйнявши його національну ідею визволення і побудови власної держави, він науково обґрунтував природну самобутність та історичну окремішність українців, унікальність їхніх історії, мови, культури, ментальності. Він створив велику скарбницю знань про Україну й українство, залишивши невичерпний досвід організації українознавчої науки, підготовки нових генерацій дослідників, видавничої діяльності [1, с. 51]. Отже, однією із заслуг Михайла Сергійовича є запровадження в український науковий дискурс провідних теоретико-методологічних досягнень світової гуманітарної думки.

На рубежі XIX-XX ст. М.С. Грушевський

зробив величезну організаційну роботу у налагодженні етнографічних досліджень НТШ (Наукового товариства імені Шевченка) у Львові. Призначення М. Грушевського за статуту НТШ (Наукового товариства імені Шевченка) 1898 року головою Виділу (головного виконавчого органу) товариства розглядалося західноукраїнськими вченими як символ зміцнення зв'язків з Наддніпрянською Україною. На посаді голови Виділу НТШ М. Грушевський дбав про поглиблення міжнародної інтеграції української науки. Зокрема, з ініціативи М. Грушевського у 1903 р. дійсними членами НТШ почали обирати іноземних учених, що дозволило підняти міжнародний престиж української науки. Важливим аспектом наукової роботи у НТШ М. Грушевський вважав рецензування й реферування зарубіжних публікацій з етнології.

Власні етнологічні студії Михайло Сергійович розпочав дещо пізніше. Як зазначав сам дослідник у 1926 році, вивченню «генетичної соціології, примітивної культури та всесвітньої історії» він присвятив десять років, які становили вимушену перерву у його дослідженнях історії України.

В цей період були підготовлені основні праці М. Грушевського з етнологічної проблематики. Серед них перший том фундаментальної історії української літератури, лівова частка якого присвячена вивченню українського фольклору, а також монографія «Початки громадянства» [2], в основу якої були покладені лекції ученого, прочитані у заснованому ним Українському соціологічному інституті у Відні взимку 1920-1921 рр.

Основна заслуга М. Грушевського полягає у тому, що він застосовував сучасний йому прогресивний науковий інструментарій, розроблений європейськими та американськими дослідниками. Ученому фактично вдалося сформувати теоретико-методологічну базу, на основі якої розвивалася українська етнологія до початку 1930-х рр. Крім того, М. Грушевський розглядав у своїх дослідженнях актуальні проблеми культури та соціальної організації народів світу, а також історії зарубіжної етнології, що саме по собі було великою рідкістю в українській науці.

Проблеми етнології безперечно привертати увагу М. Грушевського. Він добре орієнтувався у працях українських етнографів, про що свідчить нарис «Розвиток українських досліджень у XIX ст. і вияви у них основних питань українознавства», виданий у 1916 р. На його сторінках дослідник «уперше дав оцінку еволюційному розвитку етнографії, історіографії, народознавства, мови і літератури як складових українознавства» [3, с. 83].

Як відомо, М. Грушевський брав активну участь у громадсько-політичному житті України, а у 1917 р. відіграв одну з ключових ролей у створенні української державності. Перебуваючи в еміграції, М. Грушевський став ініціатором створення та фактичним засновником Українського соціологічного інституту, ключовим напрямком діяльності якого стала соціальна антропологія та етнологія. Учений підкреслював, що одним з головних завдань інституту він поставив «організацію

студій примітивної культури, використання їх для вивчення українських пережитків та висвітлення соціальної передісторії України».

Про тісний зв'язок Соціологічного інституту зі світовою науковою спільнотою свідчать вже ті завдання, які ставив перед установою М. С. Грушевський: «приготовляти досвідчених наукових дослідників в різних галузях соціології; знайомити ширші українські круги з здобутками соціологічної науки на Заході, її напрямками і методами; викликати в нашій громадянстві інтереси до соціологічного дослідження і громадження для нього наукового матеріалу; впливати на засвоєння у нас здобутків і поступів соціологічного дослідження людського життя; освідомляти західні наукові і громадські круги про соціальну історію України, її сучасне життя, поступи української науки, і особливо соціологічні дослідження на Україні» [4]. Втілювати цей план у життя М. Грушевський почав у жовтні 1919 року у Женеві.

Дві основні праці Михайла Грушевського з етнології - «Початки громадянства» [2] та перший том «Історії української літератури» [5] були опубліковані в період перебування дослідника в еміграції та його роботи в організації Соціологічного інституту. Обидві праці містять чітку систему науково-методологічних поглядів, яка була побудована у тісному зв'язку зі здобутками зарубіжної етнології.

М. Грушевський розпочинає свою працю з огляду здобутків попередників, якими він вважає насамперед соціологів-позитивістів XIX ст. - А. де Сен-Сімона, О. Конта й Г. Спенсера. Дослідник віддає належне сформульованій Сен-Сімоном концепції першочергового історичного значення економічних інститутів (права власності, поділу праці, форм продукції й організації суспільних верств), а також ідеї Конта щодо «позитивного» дослідження соціальних явищ. Разом з тим, М. Грушевський заперечує можливості виведення чіпких та непорушних законів соціального розвитку, базованих на еволюційному принципі, в дусі соціальної філософії Герберта Спенсера.

Розглядаючи питання можливості виведення універсальних законів розвитку людських спільнот, М. Грушевський визнає існування певної «внутрішньої неминучості і послідовності» [4] соціальних процесів. Однак дослідник відкидає еволюціоністський принцип однолінійного розвитку усього людства згідно заздалегідь визначених законів.

Не погоджується М. Грушевський і з принципом полігенічного розвитку людства, у якому провідна роль відводилася расовим факторам. На думку М. Грушевського, на ранніх етапах свого розвитку людські групи не відрізнялися «так глибоко між собою, щоб через се треба було рахуватися з можливістю глибоких різниць в початкових формах соціального життя» [4]. Щоправда, дослідник говорить лише про «приблизно-подібний» початок соціального розвитку людського життя, зауважуючи, що в кожному окремому випадку подібності у розвитку матеріальної та духовної культури, слід

ставити питання про те, чи йдеться про дійсно паралельні, незалежні між собою прояви людського життя, чи про перенесення винаходів, вірувань чи установ в результаті міжгрупових відносин.

За оцінкою М. Грушевського, соціальні процеси розвиваються згідно певних тенденцій і у певному ритмі. Завданням соціальної антропології дослідник вважає «відкидаючи випадкове і вибираючи основне і постійне, вибрати те, що становить властиву основу цього ритму, те що стримиться до повторювання, до постійності» [4]. Спроби ж Л. Моргана та його послідовників встановити чітку послідовність, градацію становищ людського життя, в котрих певні економічні явища відповідали певним культурним, релігійним і соціальним формам є хибними. Критика М. Грушевським праць Л. Моргана та, відповідно, Ф. Енгельса спрямовується насамперед проти положення про те, що рід та сім'я становлять основну одиницю соціального процесу, зумовлюючи такі поняття як прогрес та розвиток. М. Грушевський вказує на нові факти залежності соціальної еволюції не від економічних причин, а від психологічних уявлень, магічних та культових форм, посиляючись при цьому на розробки Е. Тайлора та Дж. Фрезера.

М. Грушевський уникає звернення до здобутків французької соціологічної школи Еміля Дюркгейма. При цьому він активно оперує базовими для цієї школи поняттями, такими як «соціальний факт» та «поділ праці» й у викладі фактичного матеріалу посиляється на французьких соціальних антропологів. До оцінки внеску даної школи у розробку етнологічної проблематики М. Грушевський вдається у своїх подальших дослідженнях. Зокрема, у передмові до книги Катерини Грушевської, дослідник дає надзвичайно високу оцінку так званій теорії примітивного мислення Люс'єна Леві-Брюля. М. Грушевський вважає, що погляди французького дослідника не становлять ще завершеної теорії, а лише накреслюються шляхи дослідження даної теми. Тим не менше, далі М. Грушевський пише, що відкриття Л. Леві-Брюлем прелогічного мислення «справді може стати цілою епохою в дослідження історії ідеологічної надбудови в розвою людства. Вона відкриває надзвичайно інтересні й цінні підходи до висвітлення не тільки примітивного мислення, але й еволюції людської думки взагалі. Вказує на можливість установити поруч логічних засобів, котрими орудує наша євразійська, індо-європейсько-семітська культура, інші процеси мислення й пояснення природного оточення, правдоподібно пережиті в часті й нашими етнічними комплексами ... А це ж відкриває такі многонадійні перспективи в дослідженні соціальних, моральних і релігійних понять і уявлень, що значення цього «великого діла нашого часу» ще й збагнути відповідно не можна. При відповідній енергії досліді, і обережності в орудуванні методами, вказаними новішими етнологічними дослідниками, воно може дати, справді, зовсім нове й далеко реальніше, ніж досі, освітлення походження основних соціальних інститутів, громадських відносин, моральних і

релігійних норм» [4]. Ця цитата якнайкраще ілюструє ставлення М. Грушевського до французької соціологічної школи взагалі й теорії дологічного мислення Леві-Брюля зокрема.

У завершеному вигляді система соціально-антропологічних поглядів Михайла Грушевського представлена у першому томі «Історії української літератури» [5], присвяченому переважно усній народній творчості. У вступній частині до роботи учений зазначає, що поетичні форми розвиваються у тісному зв'язку з іншими галузями мистецтва - музикою, танцем, співом. Мистецтво, пов'язане з ритмікою, починається з так званої *гри, забави* примітивної людини, в якій розважальний елемент сполучається з методами інтенсифікації і найповнішого використання людської енергії. Словесний текст, на думку ученого, є одним зі складових елементів комплексу ритмічного руху, який служить одночасно естетичним потребам людини («забава») і його технічним завданням (піднесення і утривалення енергії). Цікаво, що у даному випадку, М. Грушевський виступає до певної міри провісником функціоналістського підходу, що утвердиться в етнології лише через кілька десятиліть.

Стосовно походження поезії та співу, М. Грушевський доходить до висновку про їхню велику роль у формуванні соціальної солідарності колективу. Михайло Грушевський говорить також про магічну роль колективного співу, який на думку примітивної людини здатний позитивно вплинути на оточуючий світ, привернути здобич, полегшити перемогу над ворогом. Простежується вплив на світогляд М. Грушевського ідей магічного світогляду, сформульованих Дж. Фрезером. Як зазначає Л. Кондратик, М. Грушевському вдалося створити концепцію початків релігії та її побутування в залежності від чергування у соціальному процесі тенденцій диференціації та інтеграції [6].

Попри свою прихильність до концепції соціальної солідарності Е. Дюркгейма, М. Грушевський демонструє дослідницьку самостійність й вважає, що мистецтво відіграє солідаризуючу роль у суспільстві лише на певному етапі його розвитку. З накопиченням додаткового продукту, поліпшенням техніки й ускладненням соціального життя, спостерігається зростання війн, а відтак і посилення ролі воїнського прошарку, а також «з розвитком інтенсивнішого хліборобства, ціняться здібності ворожбитів, що робить дощ і погоду» [7]. Суспільство перестає бути егалітарним, що призводить до світоглядних змін. Центром стає не анонімний колектив, а сильна, «героїчна» індивідуальність [7].

У березні 1924 р. М. Грушевський повернувся в Україну. Його повернення стало знаковою подією для багатьох українських інтелектуалів, які побачили перспективу навіть за умов більшовицького правління працювати на благо України. Як зазначає О. Гомотюк, «повернення з еміграції М. Грушевського та інших українських інтелектуалів, долучення їх до активної науково-дослідної роботи в системі ВУАН та установ освіти сприяло формуванню нових осередків українознавства, зосередженню їх зусиль на дослідженні вузлових

проблем історії і культури України, інтеграції історичних, етнографічних, правових, економічних, лінгвістичних та інших знань про етногенез українського народу, самобутність його мови, традицій, звичаїв, про національно визвольні змагання за незалежність і власну державність» [8]. На думку дослідниці, головним здобутком цих років було утвердження наукових засад українознавства, що включало опрацювання нових методів пізнання, насамперед соціологічних, формування документальної бази українознавчих досліджень та оприлюднення джерел, створення організаційної структури науково-дослідних установ та їх друкованих органів, підготовку молодшої генерації науковців.

Останні десять років життя М. Грушевського пов'язані в першу чергу з ВУАН (Всеукраїнською академією наук), де повною мірою було втілено науково-організаційний досвід Українського соціологічного інституту. М. Грушевський заснував Науково-дослідну кафедру історії України, очолив Археографічну комісію ВУАН, редагував часопис «Україна» у 1924-1930 рр., редагував засновані ним видання Історичної секції ВУАН «Наукові збірники», «За сто літ», «Первісне громадянство та його пережитки на Україні», у 1928 р. розробив проект Українського історичного інституту для дослідження пережитків примітивної культури і народної творчості України, працював над «Історією України-Руси», «Історією української літератури».

Після повернення з еміграції М. Грушевський видав програмну статтю «Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання» [7], де з урахуванням новітніх теоретико-методологічних розробок були накреслені основні напрямки етнографічних студій та вказані необхідні заходи щодо розвитку української етнології.

Нагальною потребою М. Грушевський вважав створення музею під відкритим небом («Музею праці»), де були б відтворені типи житла, які існували на території України з найдавніших часів, а також предмети побуту та зразки мистецьких витворів. Приклад подібної експозиції М. Грушевський побачив у 1911 р. у Римі, де «незвичайно ефектно, мальовничо, а при тім - інформативно і переглядно» було створено історичне містечко, яке демонструвало що «дає Італія для пізнання розвою її культури і мистецтва». Також М. Грушевський пропонував організувати мережу «кореспондентів-збирачів, обсерваторів і записувачів» фольклорного матеріалу. Вони мали збирати інформацію щодо сільськогосподарського календаря та народної агрономії, обрядовості, норм моралі й права, поетичної творчості.

Серед інших нагальних завдань М. Грушевський відзначав необхідність створення секцій фольклору і матеріальної культури при науково-дослідних кафедрах історії, літератури і краєзнавства; запровадження викладання курсів етнографії та історії матеріальної культури у вищій школі; розгортання видавничої діяльності й, зокрема, видання часописів етнологічного напрямку; перенесення в

Україну Соціологічного інституту. Серед важливих завдань розвитку етнології в Україні М. Грушевський накреслив і наступне: «Для ознайомлення з сучасними методами наукової праці на Заході, з кращими етнографічними музеями, фольклорною й етнологічною літературою, котрої нема змоги в ближчій будучині зібрати у нас, треба відповідно підготовлених наукових робітників висилати до найбільших центрів соціологічних та історично-культурних студій, як Париж, Лондон, Вашингтон, Берлін тощо» [9].

На жаль, лише частину цих планів М. Грушевський зміг втілити у життя, хоча й зробленого було достатньо для того, щоб українська етнологія здійснила значний поступ на новому методологічному рівні, розробленому в часи існування Українського соціологічного інституту. М. Грушевський згадував, що створені ним Культурно-історична комісія та Комісія історичної пісенності ВУАН здійснювали роботу за планами Українського соціологічного інституту й, значною мірою, силами його учнів та співробітників. Під керівництвом М. Грушевського Культурно-історичною комісією була розроблена «Інструкція для дослідів культурних переживань та історичної пісенності», за якою було проведено етнографічне обслідування території Прип'ятського Полісся. У вересні 1925 р. до цих установ долучився Кабінет примітивної культури при Науково-дослідній кафедрі історії України. «Так - за словами М. Грушевського, - утворилася фактична асоціація культурно-історичного дослідження України в світлі сучасного розроблення примітивної культури» [10]. М. Грушевський ставив питання про створення Інституту первісної культури. На жаль, втілити у життя цей задум не вдалося.

Особливо значну роль у запровадженні розроблених М. Грушевським теоретико-методологічних засад етнології відіграв журнал «Первісне громадянство та його пережитки на Україні», який почав виходити у Києві у 1926 р. Поява цього часопису означувала завершення наукових досліджень М. Грушевського у галузі етнології, про що учений повідомив у вступному слові до першого номеру журналу, висловлюючи радість від того, що ця праця буде органічно продовжена учнями та співробітниками. Для них М. Грушевський залишив настанови, якими сам керувався у наукових студіях.

Найважливішою серед них є наголошення М. Грушевським на важливості порівняльно-етнологічних досліджень. Дослідник зазначає, що сучасна етнологічна розвідка доходить до тієї сфери, «де реконструкція стає можливою тільки за поміччю аналогій життя і творчості нижче культурних народів». Вона має виходити від народів найтісніше пов'язаних історично і географічно та переходячи до більш віддалених (при цьому мають виключатися елементи, які могли з'явитися шляхом літературного запозичення з світового мандрівного репертуару). Цим шляхом розвідка доходить до первісної «примітивної» підоснови, «яка живе в різних переживаннях серед явищ культурнішого

життя» [10]. Під «примітивним життям» М. Грушевський розуміє тип суспільства, який не знає поділу праці, класової диференціації та раціонального мислення.

Відповідно до висловлених методологічних настанов, М. Грушевський сформулював завдання для нового видання. Вони полягали у ґрунтовному вивченні пережитків примітивної культури у народів слов'янських, індоєвропейських та всіх прилеглих до України територій; вивченні інтелектуальної і соціальної культури «нижче-культурних народів», як матеріалу для з'ясування підоснови цих пережитків; систематичне дослідження українського фольклору і побуту, «щоб узяти все, що можна взяти для дослідження пережитків старого світогляду і побуту». Учений звертає увагу на те, що в українській етнології ці дослідницькі напрямки розроблені недостатньо, а емпіричний матеріал подекуди зібраний не дуже якісно. На переконання дослідника, детальний, методичний порівняльно-історичний аналіз здобутого матеріалу повинен сполучатися зі свідомим методичним підходом до живих його фондів у народній масі і якомога ефективнішим їх використанням. Завершуючи свою передмову до першого номеру «Первісного громадянства» М. Грушевський формулює заклик до вітчизняного наукового загалу: «Українські дослідники мусять самі шукати зв'язків свого матеріалу з світовим в кожній окремій темі, в кождім питанні; великий світовий дослід не приносить їм майже нічого готового, і так воно буде, поки вони не постараються увести в світовий оборот український матеріал в приступний для світу формі» [4]. Можна сказати, що це звернення М. Грушевського до українських етнологів й сьогодні залишається надзвичайно актуальним.

Крім вступного слова, на сторінках першого номеру «Первісного громадянства» було надруковано дві етнологічні розвідки М. Грушевського. Перша з них була присвячена системі обрядів, які регулювали порядок переходу членів громади від самого народження до відповідних поколінних розділів родо-племінного ладу. Ці обряди М. Грушевський розглядав як культурні пережитки давнього світогляду й соціальних відносин. У повній відповідності до сформульованих методологічних засад, учений порівнює звичай постриження та інші ініціатичні обряди у середньовічній Україні, у південних слов'ян, поляків, а також у ведійській Індії. Після цього дослідник наводить кілька прикладів даного звичаю, збережених на Поліссі та Поділлі. Таким чином, М. Грушевський демонструє сполучення реконструкції та порівняння, показуючи обряд постриження в історичній ретроспективі й у колі слов'янських та індоєвропейських аналогій.

Друга стаття М. Грушевського написана в руслі проблематики історії етнологічної науки та її сучасного стану. Вона має насамперед оглядовий характер і присвячена французькій соціологічній школі Еміля Дюркейма. Науковий етнуїзм, послідовність і ґрунтовність праці французьких етносоціологів М. Грушевський ставить у приклад

молодій українській науці.

Загалом, слід зазначити, що М. Грушевський відіграв визначну роль у процесі інтеграції української етнології до світової науки. Будучи поміркованим еволюціоністом за науковим світоглядом, Михайло Грушевський був прихильником підходів французької соціологічної школи, яка була найбільш прогресивною у тодішній європейській етнології. На основі праць Е. Дюркейма, Л. Леві-Брюля та М. Мосса у подальшому сформувалися структурно-функціональні підходи, які й сьогодні залишаються основою соціально-антропологічних та етнологічних досліджень. Наукові праці М. Грушевського розширили коло проблематики української етнології, дозволили по-новому оцінити явища, які вивчалися раніше, ввели український матеріал у контекст етнокультури народів світу. Праця М. Грушевського у сфері популяризації досягнень європейської етнологічної думки стала потужним поштовхом до розвитку теоретико-методологічної бази української етнології. Сформульовані М. Грушевським наукові ідеї, його невтомна організаторська діяльність, започаткували нове в українській етнології явище - школу генетичної соціології. До цієї школи входили учні та послідовники М. Грушевського, блискучі українські учені К. Грушевська, Ф. Савченко, К. Копержинський.

Список джерел та літератури

1. *Гомотюк О.* Михайло Грушевський - архітектор науки про українство // Психологія і суспільство. 2010. № 2. С. 26-52.
2. *Грушевський М. С.* Початки громадянства (генетична соціологія). Відень: Український соціологічний інститут, 1921. 328 с.
3. *Грушевський М.* Розвиток українських досліджень у XIX столітті і вияви у них основних питань українознавства / Михайло Грушевський // Український історик. 1989. Т. 26. Числа 1-3 (101-103). С. 82-91.
4. *Грушевський М. С.* Відродження французької соціологічної школи / Михайло Сергійович Грушевський // Первісне громадянство. 1926. № 1-2. С. 113-117.
5. *Грушевський М.* Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 1. / Упоряд. В. В. Яременко; Авт. перед. П. П. Кононенко; Приміт. Л. Ф. Дунаєвської. К.: Либідь, 1993. - 392 с.
6. Кондратик Л. Михайло Грушевський про релігію як форму самовизначення особи та спільноти. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74399/35-Kondratik.pdf?sequence=1>
7. *Грушевський М. С.* Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання / Михайло Сергійович Грушевський // Народна творчість та етнографія. 1996. № 4. С. 42-51 (перше видання: Україна, 1924, кн. IV).
8. *Гомотюк О.* Повернення діячів еміграції як чинник піднесення науковості українознавства (середина 1920-х - початок 1930-х рр.) // Українознавство. 2006. № 1. С. 66-71.
9. Красніцька Н. Внесок М.С. Грушевського в

інтеграцію української етнології у європейський науковий простір 20-х років XX століття. Режим доступу:

<http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2011/36/articles/17.pdf>

10. Грушевський М. С. Передмова // 3 примітивної культури. Розвідки й доповіді Катерини Грушевської. К.: Державне видавництво України, 1924. С. 3-16.

Colloquium-journal №27 (186), 2023

Część 1

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.
Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.
Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.
Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,
Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»
Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa
Annopol 4, 03-236
Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>